

L'HERBA DE SANT
SEGIMON I ALTRES
SAXIFRAGÀCIES
A LA MUNTANYA
DEL MONTSENY

MIQUEL YLLA-CATALÀ

Tota muntanya integrada en el seu entorn concret té sempre uns trets característics que li donen personalitat. D'antuvi podem destacar-ne el perfil geològic, sens dubte condicionat per la perspectiva o les coordenades que marquen el nostre angle de visió. La distància amb què la mirem pot anar des d'una visió panoràmica fins a petits detalls que descobrirem en atansar-nos-hi. Ens movem entre el que podem dir-ne una macrocontemplació i una microobservació. En el primer d'aquests nivells diria que la serralada del Montseny, si es mira des dels diferents punts cardinals i els espais d'entremig, ens donarà una varietat de formes, totes diferents. Des de la plana de Vic, lloc des d'on he après a estimar i admirar la muntanya, la forma allargassada que li donen les seves serres, projectades cap al fons de llevant un xic decantat, la converteix en un conjunt admirable que emergeix del seu entorn i apareix clarament definit de les serres de les Guílleries cap a la part nord i de l'extrem del pla de la Calma que s'allarga cap al sud fins a les serres del Congost. El seu aspecte de muntanya majestuosa i de misteri, per la gent de la nostra plana, convida al somni i enfila moltes fantasies que han donat lloc a faules i contes llegendaris.

L'encantament i la fascinació no minven pas en l'altre nivell, quan t'acostes a la muntanya. Més aviat apareixen arreu contrades plenes d'al·licients menuts que justifiquen tot allò que un ha imaginat, fan costat a la fantasia i ens aboquen a un aprofundiment dels petits detalls. Durant un curt espai de temps, a la fi dels anys cinquanta, quan per diferents raons vaig tenir cura de la farmàcia del poble de Viladrau, l'estada al poble, a la tardor i a l'hivern, va refermar-me en totes aquestes conviccions. Entre elles fou el meu amor a la botànica que em va decantar cap a punts concrets i em va familiaritzar amb tot el que és capaç de donar una muntanya: el bosc, els senders, les prades, les flors, les herbes menudes... Tot amorosit per una vegetació insòlita de formes i colors que marquen els canvis estacionals i on els tombs de la llum transfiguren les formes, donen moviment a les ombres i projecten raigs a objectius insospitats, fins fer-te adonar de detalls quasi invisibles que desperten la imaginació i nodreixen l'esperit.

L'ombra de la muntanya projectada sobre el poble, amb la visió a l'horitzó dels seus punts més alts, no deixa d'oferir mai en un racó escarpat l'ermita de Sant Segimon, lloc predilecte de llegendes, de sojorn de prínceps i de desigs d'anacoretes. Al vessant nord trobareu la planta que, a més del

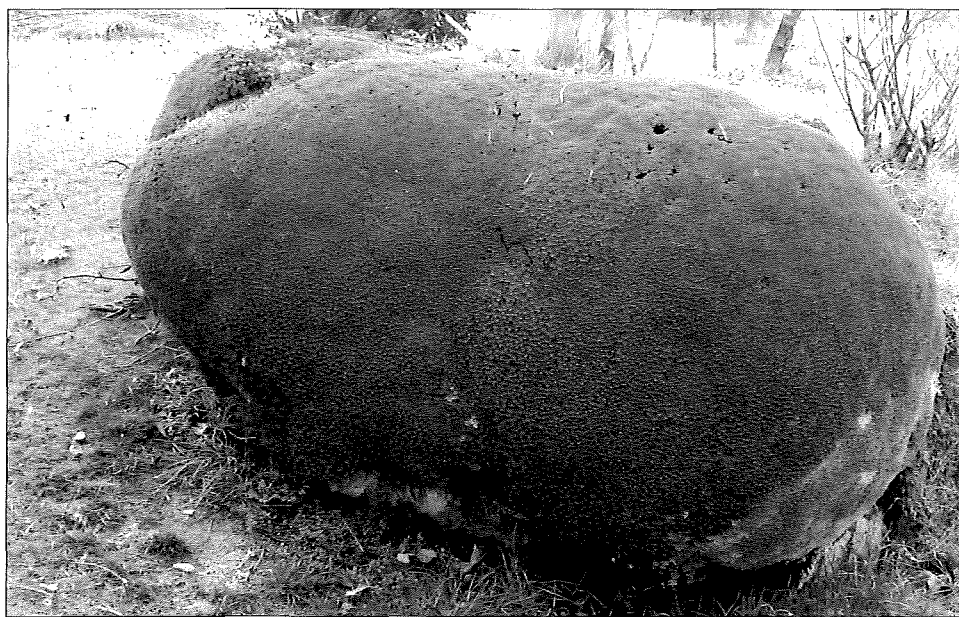
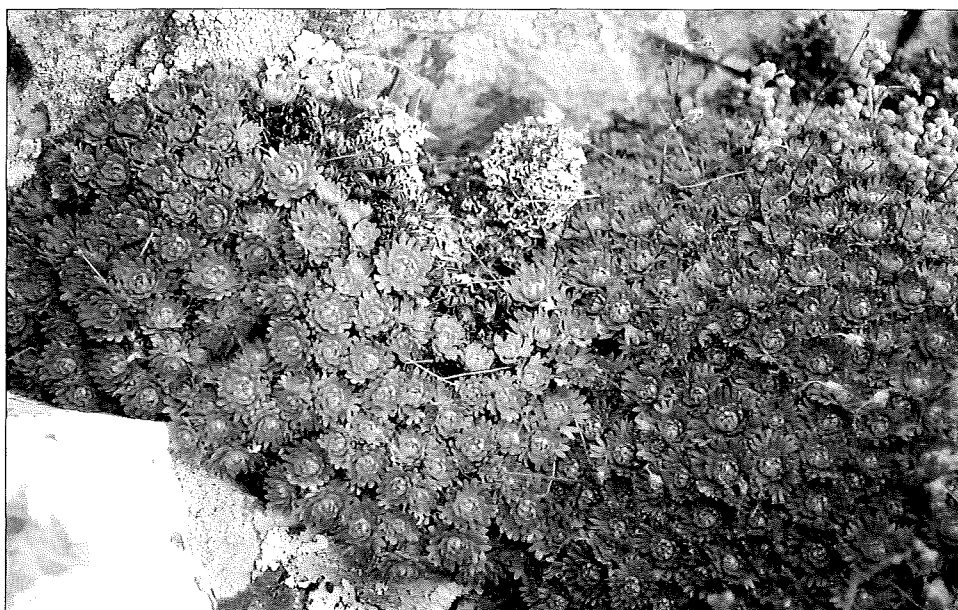
nom d'herba del sant, també s'anomena bàlsam del Montseny, una d'aquestes petites meravelles que ens ofereix la muntanya. Jo em pregunto: quants indrets i visions d'arreu de la muntanya poden oferir-nos l'efecte suavitzador, de consol i de gaudi que d'alguna manera es condensa en les virtuts de la planta esmentada?

La serralada del Montseny, pel clima variat de què gaudeix des de l'ampla falda fins als cims més alts, ofereix una gran varietat de vegetació que és en bona part la que correspon al seu hàbitat concret, al règim de pluges, a la composició del terreny, a la temperatura i als vents. No és igual la façana marítima que la que està exposada als vents del nord o del sud. Tanmateix dins d'aquesta varietat de vegetació, sigui d'arbres o de plantes, prenen un relleu especial aquelles que poden considerar-se plenament autòctones i diferenciades de la vegetació muntanyenca que podem trobar en altres indrets semblants. És la prova irrefutable de la singularitat de la muntanya. Podríem fixar-nos en altres singularitats que sense dubte té el Montseny, però si en cerquem una digna d'assenyalar en el món de les plantes és bo aturar-nos en la família de les saxifragàcies, més concretament en el gènere *Saxifraga*, nom que s'estila ja des del temps de Linné i que etimològicament significa 'trencaroques' (*saxum* = 'roca' i *frangere* = 'trencar'); en efecte, moltes de les espècies viuen a les esclotxes de les roques, en sòls granítics i de natura àcida. Les trobem en països de clima temperat i estimen les muntanyes. El *Catàleg de Flora i Fauna del Patrimoni Biològic del Montseny* publicat per la Diputació de Barcelona (1986), en detallar les plantes del gènere *Saxifraga* que es poden trobar a la muntanya, en cita cinc: *S. geranioides*, *S. granulata*, *S. panniculata*, *S. triyactylitis*; (saxífraga dels tres dits), i *S. vayredana* de Luizet, de la qual després ens ocuparem.

Per la corona de fulles que sovint aquestes plantes tenen a la base, algunes agafen noms amb atributs distingits com la *S. longifolia*, coneguda com corona de rei o corona de cingle, o la *S. catalaunica*, que creix a Montserrat, a Sant Llorenç de Munt o al Montcau i és coneguda com corona de reina, nom que escauria molt bé a la Verge Bruna.

No queden pas lluny d'aquests atributs morfològics les espècies que hem detallat del Montseny, ni per qualitats ni per característiques. Primer de tot, entre les diferents espècies d'aquest gènere cal parlar de la *Saxifraga vayredana*, dedicada per Luizet al prestigiós botànic olotí Estanislau Vayreda (1848-1901), que des de temps enllà és considerada la planta del Montseny més representativa de la seva flora endèmica, i coneguda com herba de Sant Segimon, segimona o bàlsam del Montseny.

J. Teixidor, en *Flora Farmacéutica de España y Portugal*, llibre publicat l'any 1871, ja ens parla del prestigi de la planta com a litotríptica i cicatriçtant. Pius Font i Quer, segurament bon coneixedor de la planta, la cita en el

Saxifraga vayredana, herba de Sant Segimon

seu llibre *Dioscòrides renovado* com a balsàmica i recomana utilitzar-la en la forma d'infusió per mitigar els refredats i la tos. La relaciona amb altres espècies com la *S. paniculata* i la *S. geranioides*, amb propietats hipotensores i sedants, però de gust molt amarg, a les quals pot substituir mercès al seu

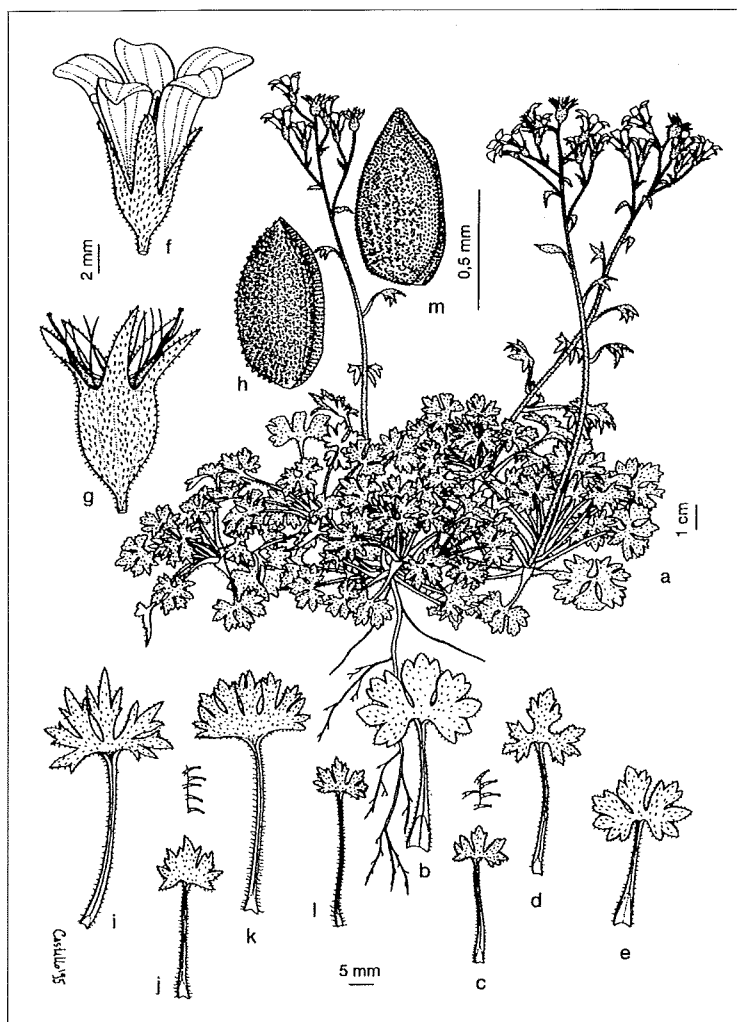
gust més agradós. Preparada en forma d'aiguardent per maceració en alcohol de baixa graduació mitiga els dolors intestinals. Per maceració en oli d'oliva es prepara una untura molt apreciada com a vulnerària. La gran varietat d'aplicacions de la planta en teràpia popular i la manca de suport científic a les diverses aplicacions van animar el doctor Josep Iglesias i Anglès, catedràtic de Farmacognòsia a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona, a fer un estudi exhaustiu de la planta en la seva tesi doctoral. Atès el caràcter autòcton de la planta, aquest estudi era lògic que es fes a Catalunya. Gràcies a aquesta recerca gaudim d'un coneixement més acurat de la morfologia de la planta i de diferents talls histològics de totes les seves parts, que deixen endevinar incusions de naturalesa tànnica i mucilaginosa.

En sabem també detalls de la composició química, que podem considerar la responsable de les seves virtuts medicinals. En la pols de la planta s'aprecien fècules, lípids, pròtids i substàncies mucilaginoses i polifenòliques que es confirmen en un estudi fitoquímic, amb sucres reductors lliures, àcid-fenols, leucoantòcians, flavonoides, tanins condensats i catequines lliures. En la planta fresca s'identifiquen com a únics sucres lliures la glucosa i la sacarosa. Té interès la composició del mucíl·lag urònic que es troba en la proporció del 3,52 % (planta seca) i fa un paper important en l'acció emol·lient. Està format per: arabinosa, xilosa, rhamnosa, glucosa, galactosa i àcid glucurònic. S'hi identifiquen els àcids o- i p-cumàric, com també els p-hidroxibenzoic, cafeic clorogènic i isoclorogènic, que tenen una activitat farmacològica diversa; és destacable la presència de cumarina i en canvi l'absència de bergenina, freqüent en diferents espècies de *Saxifraga*, signe també de la singularitat ja esmentada. Cal també destacar els tanins de la planta, amb contingut notable de substàncies catèquiques amb propietats adobants i una activitat intensa enfront dels eritròcits, que justifica l'ús del vegetal com a hemostàtic i cicatritzant. Al mateixos tanins podem atribuir l'acció d'amansir el moviment peristàltic intestinal, efecte que si l'ajuntem al poder antisèptic explica de sobra el seu ús en cas de problemes intestinals.

Aquest estudi, publicat l'any 1972, dona també detalls de la toxicitat de la planta, més acusada en els extractes alcohòlics i hidroalcohòlics que en els aquosos. En experimentació amb animals es pot comprovar una acció hipotensora i fins uns efectes broncoconstrictors acumulatius.

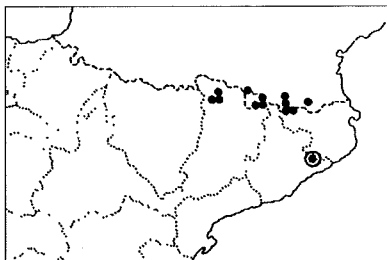
Com a resum, es pot creure encertat l'ús de la planta en diferents formes farmacèutiques, generalment extractes, com a emol·lient, vulnerària, astringent, antidiarreica, hipotensora i sedant. En canvi, per la seva acció broncoconstrictora no se'n veu recomanable l'ús en malalties respiratòries.

Amb tot, no acaba pas amb la *Saxifraga vayrediana* la singularitat de les plantes d'aquesta família i d'aquest gènere a la muntanya de Montseny. Un

Saxifraga genesiana P Vargas, a, f, avets de Passavets, massís del Montseny, Barcelona (MA 548076); b-e, g-h, serra de les Agudes, massís del Montseny, Girona (holotypus, MA 562361); a, hàbit; b-e, fulles basals; f, flor; g, fruit; h, llavor. *S. geranioides* L., i, El Serrat, Andorra (MA51186); j, Port d'Envalira, Andorra (MA323757); cercle de Pessons, Andorra (MA388754); i-l, fulles basals; m, llavor.

Mapa de distribució de *Saxifraga geranioides* L. (●)
i de *Saxifraga genesiana* (◎)

estudi publicat en *Anales del Jardín Botánico de Madrid* per Pablo Vargas assenyala la presència d'una nova saxífraga endèmica: la *Saxifraga genesiana*. Aquesta planta és coneguda d'antic però era considerada una disjunció de la *S. geranioides*, i un exemple més d'espècie pirinenca present a la muntanya. Podem pensar que així ho considera el *Catàleg del Patrimoni Biològic del Montseny* esmentat. Tanmateix, els caràcters cariòlogics, micromorfològics i ecològics indueixen a pensar que es tracta d'un nou tàxon. Es tractaria, després de la *S. vayredana* de Luizet, de la segona saxífraga endèmica d'aquest indret, que segons aquest autor reuneix elements florístics mediterranis i eurosiberians d'interès indubtable. Concretament, Vargas ha estudiat materials recol·lectats als avets de Passavets, a la serra de les Agudes i a Sant Marçal, baixant del Matagalls. Atès que es tracta d'una planta nova, que ja ha estat recollida al catàleg de flora ibèrica que publica el Real Jardín Botánico del CSIC, és bo deixar-ne constància amb traducció literal de les dades més importants publicades als *Anales del Jardín Botánico de Madrid*.

Descripció

Planta perenne, laxament pulvinular, amb indument compost per glàndules incolores –sèssils i estipitades– i, sobretot, per pèls glandulífers. Fulles de la base (10)20-40(90) x (6)10-20(40) mm, més o menys tendres; làmina 7-15 x 10-20 mm, de contorn entre flabel·lat i circular amb tres parts romboïdals concises almenys fins al mig (7) 11-17(23) lòbuls més o menys profunds ovats o deltoïdes –a vegades linear-deltoïdes– generalment obtusos o lleugerament mucronats, sense rastres; pecíol clarament diferenciat, de longitud 2-3 vegades més gran que la de la làmina, de menys d'1 mm d'amplada a la part mitjana, amb un rastre acanalat longitudinal a la cara del davant, cobert de pèls glandulífers de 2-10 cèl·lules; fulles de les tiges floríferes 0-2(4) similars a les basals però amb el pecíol més curt. Tiges floríferes de fins a 20 cm. terminals, erectes, amb indument dens. Inflorescència en panícula ovoïde o corimbiforme, amb (5) 8-14(54) flors, a vegades ramificada des de la base; bràctees inferiors similars a les fulles de les tiges floríferes, les superiors indivises; peu de la inflorescència de longitud 1-2 vegades més gran que la d'aquesta. Hipant cobert de glàndules sèssils i estipitades –pedicles de 1-3 (4) cèl·lules. Sèpals 3-6 mm de longitud 2-3 vegades més llarga que la de l'hipant, linear-deltoïdes, apiculats. Pètals (6)7-9(11) x 2-3 mm de linear-el·líptics a espatulats, més o menys imbricats, blancs amb 3-5 nervis foscos. Anteres moltes vegades amb una prominència punxeguda en la zona distal. Ovari quasi ínfer. Càpsula ovoïde. Llavors 0,55-0,65 x 0,35-0,45 mm amb micropapil·les i macropapil·les.

Discussió taxonòmica

Els caràcters vegetatius de la *S. genesiana* són molt semblants als de la *S. geranioides*. Malgrat tot, en la primera les fulles tenen tendència a desenvolupar lòbuls de deltoïdes a ovats, obtusos i sovint lleugerament mucronats, mentre que en la *S. geranioides* les fulles tenen generalment lòbuls de linear-deltoïdes a deltoïdes, aguts o en apicle.

Els caràcters dels òrgans reproductors semblen aportar millor informació taxonòmica. L'ornamentació de les llavors, formada només per micropapil·les més o menys gruixudes, és un caràcter constant en les poblacions analitzades del Pirineu oriental, que a més solen desenvolupar pètals de més de 9 mm. En canvi, el material estudiat al Montseny presenta pètals generalment de menys de 9 mm i llavors sempre amb micro i macropapil·les, apreciables a 40 augments. El caràcter de l'ornamentació seminal s'ha considerat rellevant, a vegades a nivell específic, dins el gènere *Saxifraga*.

El nombre de cromosomes, encara en estudis preliminars, confirma la singularitat de la nova espècie que la distingeix de les altres. Aquests estudis, imprescindibles en la botànica moderna, segur que aportaran més dades en el futur.

Hàbitat i distribució

Les poblacions de *S. genesiana* sorprenen per les altituds relativament baixes a què es troben (entre 1.180 i 1.650 m) si les comparem amb els estats de vegetació subalpina i alpina que ocupen les poblacions de *S. geranioides*. Això és encara més significatiu si tenim en compte que l'espècie pirinenca viu en ambients d'alta muntanya per sobre de la línia del bosc, i la *S. genesiana* creix tant en els ambients eurosiberians que proporciona el faigavet com en l'ambient genuïnament mediterrani proper als alzinars. Les dues espècies poden considerar-se fissurícoles, però el seu òptim ecològic el tenen en pedrusques mòbils o en sòl raquític i pedregós. En aquests hàbitats la *S. genesiana* conviu amb la *S. vayredana* i generen l'híbrid conegut d'antic com *S. x cadevallii*, amb el qual no sembla retroencreuar-se cap dels progenitors. En el mapa de distribució d'ambdues saxífragues, cada punt representa una quadrícula de 10 quilòmetres de costat segons la projecció UTM. L'estudi recomana que s'apliquin mesures estrictes de conservació a les poblacions, més aviat escasses, que es troben en la muntanya del Montseny, objectiu al qual ajuda l'actuació exemplar que porta a terme la direcció del Parc Natural del Montseny.

BIBLIOGRAFIA

El Patrimoni Biològic del Montseny. Catàlegs de Flora i Fauna, 1. Diputació de Barcelona. Servei de Parcs Naturals. Barcelona: 1986.

Flora Ibérica. Plantas vasculares de la Península Ibérica i de las Islas Baleares. Vol. V Ebenaceae-Saxifragaceae. Real Jardín Botánico, CSIC, Madrid: 1997.

FONT I QUER, Pius. *Plantas medicinales.* Barcelona: 1962.

IGLESIAS ANGLÈS, Josep. «Farmacognosia y Farmacodinamia de la Saxifraga Vayredana, Luiz.», *Circular Farmacéutica*, núm. 244. Barcelona: 1974.

VARGAS, Pablo. «Otra especie del Género Saxifraga L. (Saxifragaceas) endémica del macizo del Montseny», *Anales del Jardín Botánico de Madrid*, 55 (1) 1997.